

Achterstanden *in het onderwijs*

ESSAY

DE COVID-19-PANDEMIE HEEFT MAATSCHAPPELIJKE VERSCHILLEN VERDER VERGROOT. MEDE DOOR DE CORONACRISIS IS ER NU EINDELIJK AANDACHT VOOR EEN AL DECENNIALANG BESTAAND MAATSCHAPPELIJK PROBLEEM: KANSENONGELIJKHEID. VOLGENS ANNE KIELMAN EN BOWEN PAULLE EEN UITGELEZEN MOMENT OM ACHTERSTANDEN IN HET ONDERWIJS WEG TE WERKEN EN DE ONDERLIGGENDE PROBLEMATIEK DAADWERKELIJK AAN TE PAKKEN.

Tekst ANNE KIELMAN EN BOWEN PAULLE **Beeld** MONKEYBUSINESSIMAGES & DAMIRCUDIC, ISTOCKPHOTO

HET VERBETEREN VAN DE kansen en onderwijsprestaties van (sociaaleconomisch) achtergestelde leerlingen is in Nederland de afgelopen jaren steeds meer een beleidsprioriteit geworden. Gemotiveerd door indicaties over toenemende ongelijkheid in het onderwijs en segregatie – zowel in het onderwijsveld als in de samenleving – zoeken beleidsmakers en bestuurders van onderwijsinstellingen voortdurend naar schaalbare interventies die (de meest) maatschappelijk kwetsbare jongeren in onze samenleving vooruit kunnen helpen.

Het gevoel van urgentie omtrent kansenongelijkheid in het onderwijs is in een stroomversnelling geraakt door de Covid-19-pandemie die de maatschappelijke verschillen heeft (uit)vergroot. Het is op een onontkoombare manier duidelijk geworden dat veel leerlingen uit kansarme buurten bijvoorbeeld geen laptop of wifi thuis hebben, dat school voor hen

een veilige haven is en dat de ouders ze vaak minimaal kunnen ondersteunen bij thuisonderwijs.

Volgens velen is dit hét moment om daadwerkelijk tot onderwijshervormingen te komen. De overheid heeft dan ook besloten om 8,5 miljard uit te trekken om in een periode van 2,5 jaar de corona-achterstanden in het onderwijs weg te werken, binnen het Nationaal Plan Onderwijs. Er is ook veel kritiek op deze aanpak. Het geld zou bijvoorbeeld volgens sommigen beter ingezet kunnen worden voor het structureel hervormen van het onderwijs en het bestrijden van het onderliggende en veel ergere probleem van sociaal-economische ongelijkheid in het onderwijs. Ook zou het beter zijn om het geld uit te smeren over een langere periode.

Hoe kunnen we dit momentum gebruiken én vasthouden om een daadwerkelijk resultaat te boeken voor kansarme leerlingen? Wat zijn effectieve interventies en wat is nodig om die succesvol op te schalen? En

hoe kan de sociologie hieraan bijdragen?

SOCIOLOGISCHE PERSPECTIEVEN

Allereerst is het belangrijk om vanuit sociologische perspectieven vast te stellen wat er daadwerkelijk aan de hand is. Corona-achterstanden doen vooral pijn bij kansarme leerlingen, met een reden. Zij hebben al jaren te maken met de negatieve gevolgen van bredere, diepe ongelijkheid. In die zin lijkt het effect van Covid-19 op het effect van het 'reguliere' functionerende onderwijssysteem: beide verergeren vaak de onderliggende (sociaal economische) ongelijkheid.

Dit laatste inzicht lijkt voor sommigen overigens volkomen nieuw te zijn. Op 18 Juni 2021 berichtte de NOS: 'Het onderwijssysteem in Nederland verkleint de kansenongelijkheid onder kinderen niet, maar vergroot die juist. Dat stelt de Sociaal-Economische Raad (SER) in een advies aan het kabinet.' Nieuws! De SER kwam met zogenaamd nieuwe informatie, terwijl

socioloog Pierre Bourdieu dat al vanaf begin jaren 60 duidelijk maakte. Zie bijvoorbeeld Bourdieus en Passerons *Les Héritiers* (*The Inheritors*). De kernbevinding hierin is dat het onderwijs vaak niet functioneert als de 'grote gelijkmaker' (zoals de meritocratische mythe impliceert), maar juist als een domein waarbinnen de bredere ongelijkheid van de samenleving 'onopgemerkt' gereproduceerd wordt.

Zoals de titel, *The Inheritors*, doet vermoeden, hangt deze onderliggende ongelijkheid vooral samen met de intergenerationele overdracht van diverse vormen van kapitaal. Door een gebrek aan kansen om cultureel kapitaal toe te eigenen zijn veel ouders met een lage sociaal-economische status niet in staat om hun kinderen te ondersteunen. Daar komt nog eens bij dat (volgens onder meer de Onderwijsinspectie) kinderen met een lagere sociaal-economische status vaak een lager opleidingsadvies krijgen, mede doordat leerkrachten – bewust of onbewust – twijfelen aan de hoeveelheden van diverse soorten kapitaal die de ouders van de kinderen kunnen overdragen.

Verder is de afgelopen jaren het schaduwonderwijs voor kinderen van hoger opgeleide, kapitaalkrachtige ouders explosief toegenomen. Hiermee komen kansarme leerlingen niet met 1-0, maar met 3-0 achter te staan. Het bieden van ongelijke kansen kan niet alleen hen, maar ook de volledige maatschappij veel schade berokkenen. Als men niet via de gebruikelijke weg kan voldoen aan de nastreefbare doelen van de maatschappij probeert men

vaak via een alternatieve – vaak schadelijke – weg deze doelen te bereiken.

INTERVENTIES

Het onderwijs heeft de mogelijkheid om verandering te brengen in de reproductie van de klassenstructuur, middels intergenerationele overdracht van (cultureel) kapitaal. Het kan deels het verschil in kapitaal gelijktrekken, door persoonlijke ondersteuning aan kansarme leerlingen te bieden en door kwalitatief goede docenten in te zetten. Het gezamenlijke bewustzijn en de erkenning van ongelijke kansen is hiervoor een startpunt. Maar een duidelijke aanpak ontbreekt.

We horen al decennia hoe belangrijk het is om de kwaliteit van leerkrachten te vergroten. Echter, door het grote lerarentekort (vooral op scholen met veel kansarme leerlingen in de Randstad) is het vrijwel onmogelijk geworden om als school in een

kansarme buurt de kansenongelijkheid echt te reduceren. Daarnaast wat betreft het leveren van maatwerk: hoe zorg je als docent in een klas met 25 leerlingen voor de juiste ondersteuning voor elke individuele leerling als 80% van je leerlingen kampt met totaal verschillende vormen van achterstanden?

Er is helaas tot nu toe relatief weinig vooruitgang geboekt op het gebied van effectieve interventies om kansenongelijkheid tegen te gaan. Al jaren geven (internationale) wetenschappelijke studies duidelijk aan dat de overgrote meerderheid van interventies voor kansarme leerlingen geen positieve en statistisch significante resultaten laten zien. Ondanks de beste bedoelingen, leiden dit soort interventies soms zelfs tot negatieve resultaten. In onderwijsland wordt daarnaast weinig gebruik gemaakt van goede kwantitatieve en/of kwalitatieve onderzoeksmethodes. Dit leidt ertoe dat veel interventies 'zwak' onderbouwd worden op bijvoorbeeld puur theoretische basis of belevingen van deelnemers.

Wij stellen dat *mixed-methods*-studies met Randomized Controlled Trials (RCT)-onderzoek (of soortgelijk hoogstaand kwantitatief onderzoek), gecombineerd met gedetailleerd kwalitatief onderzoek om mechanismen en (oplossingen voor) implementatieproblemen bloot te leggen, eigenlijk standaard zouden moeten worden toegepast in het onderwijsveld. Vooral omdat er zoveel geld in omloop is en het onderwijs zo belangrijk is om maatschappelijke veranderingen teweeg →

**Het onderwijs
functioneert
vaak niet als
de 'grote gelijk-
maker.'**

te brengen. Ook laat dergelijk rigoreus onderzoek pas echt zien hoeveel kwetsbare leerlingen in hun mars hebben. Daardoor leren we dus ook meer over een breder maatschappelijk probleem.

HIGH DOSAGE TUTORING

High Dosage Tutoring (HDT) is wél een evidence-based en goed onderzochte onderwijsinterventie. HDT wordt sinds 2015 in Nederland uitgevoerd. Een van ons (socioloog Bowen Paulle) is al sinds 2000 betrokken bij de ontwikkelingen van HDT in de Verenigde Staten en wist vanaf 2015 HDT naar Nederland te brengen en hier te onderzoeken. HDT is meermaals door middel van RCT's – de gouden standaard in het evalueren van programma's – op kleine en grote schaal in achterstandsbuurten effectief gebleken in de VS. En het werd steeds duidelijker dat het – natuurlijk na vertaling naar de context door de uitvoerende organisatie – ook in Nederland effectief is. Anne Kielman is na haar studie Sociologie in 2017 directeur geworden van Stichting The Bridge Learning Interventions, een stichting die Bridge HDT op verschillende basis- en voortgezet-onderwijs-scholen in Nederland implementeert. Ook zij was overtuigd dat juist het onderwijs een vehikel kan zijn om meer gelijke kansen te creëren. Hiervoor was wel een *evidence-based*-methode noodzakelijk, met een hoge kwaliteit in de uitvoering en voor de juiste doelgroep.

De methode van Bridge HDT is bedoeld om leerlingen die onder het landelijk gemiddelde scoren (aan het einde van het basisonderwijs of aan het begin van het

ANNE KIELMAN IS DIRECTEUR VAN STICHTING THE BRIDGE LEARNING INTERVENTIONS IN HAARLEM. BOWEN PAULLE IS ALS SOCIOLOOG VERBONDEN AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM EN DOET ONDER MEER ONDERZOEK NAAR ONDERWIJSPROGRAMMA'S VOOR KANSARME KINDEREN.

voortgezet onderwijs) extra te ondersteunen bij hun reken- en sociaal-emotionele vaardigheden en zo de kansongelijkheid te verkleinen. De uitzichtloze boodschap naar veel van deze leerlingen en hun ouders is momenteel te vaak dat het 'te laat' is om hun toekomstige traject nog te veranderen, zeker ook gezien de vroege selectie in Nederland.

HDT houdt kortgezegd in dat leerlingen een schooljaar lang onder schooltijd twee tot vijf uur per week extra maatwerkgericht ondersteuning van een tutor krijgen in een vaste een-op-twee-setting. Daarnaast onderhouden de professioneel getrainde

tutores contact met de school en is er (twee)wekelijks telefonisch contact met de ouders/verzorgers. Het hele netwerk wordt betrokken. De methode steunt namelijk op sterke relaties die essentieel zijn om HDT succesvol te maken. Tutoren bieden een balans tussen gedisciplineerd hard werken en hoge verwachtingen, en het tegelijkertijd opbouwen van sterke sociale relaties.

De projecten worden gesubsidieerd vanuit verschillende partners die zich willen inzetten om de loopbaantrajecten van maatschappelijk kwetsbare leerlingen te veranderen. Denk hierbij aan gemeenten, filantropische organisaties, scholen of schoolbesturen zelf, de samenwerkingsverbanden passend onderwijs, en de Gelijke Kansen Alliantie (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap). De ouders of leerlingen hoeven in elk geval nooit een financiële bijdrage te leveren voor deze zeer intensieve en kwalitatief hoogwaardige methode van 'extra' onderwijs, waardoor achterstanden deels kunnen worden weggewerkt.

ONDER DE LOEP

Ook hier in Nederland is de HDT-methode grondig onder de loep genomen door een onderzoeksteam van de Universiteit van Amsterdam (onder leiding van Bowen Paulle en Joppe de Ree van de Erasmus Universiteit Rotterdam), door middel van (voornamelijk) RCT-onderzoek. Bij een dergelijk onderzoek wordt een groep leerlingen willekeurig geselecteerd om deel te nemen aan een interventie en vergeleken met een vergelijkbare groep leerlingen die daaraan niet heeft deelgenomen. De leerprestaties (op het gebied van rekenen en wiskunde, en ter controle taal) van leerlingen uit de twee groepen worden vervolgens vergeleken, zodat het effect van HDT kan worden vastgesteld. Dit gebeurt op basis van gestandaardiseerde toetsen, zoals de Cito-toets.

In vergelijking met andere interventies in het onderwijsveld zijn de effecten van HDT zeer substantieel te noemen. Een van de tutorprojecten van The Bridge die werd onderzocht middels een RCT vond plaats op een vmbo en praktijkonderwijsschool in Amsterdam Nieuw-West voor slechts vijf maanden, waarbij de brugklassers voor vijf uur per week Bridge HDT kregen. Het doel was dat de leerlingen hun rekenachterstand tot het 1F-niveau zouden inlopen, dit is eigenlijk het minimale niveau dat leer-

lingen aan het einde van de basisschool bereikt moeten hebben. De tutorleerlingen liepen in vijf maanden tijd 71% in van hun rekenachterstand ten opzichte van 1F, de controleleerlingen slechts 17%. Zelden naderen interventies voor kansarme leerlingen effectgroottes die in de buurt komen van wat De Ree et al. dit jaar over deze interventie rapporteren.

Het is plausibel dat bij een volledige 'dosis' HDT, namelijk een heel schooljaar, vmbo-basis tutorleerlingen het 1F-niveau volledig zouden hebben bereikt. En dat zij in een schooljaar hun leerachterstand van ongeveer drie jaar ten opzichte van dit referentieniveau zouden kunnen inlopen. Ook noemenswaardig: de praktijkonderwijsleerlingen bereikten in vijf maanden hetzelfde niveau als de vmbo-basis controleleerlingen (die niet meededen aan de tutoring) op een taalloze rekentoets. Dit laat dus onder meer zien dat we met de vroege selectie leerlingen niet voldoende tijd en kansen bieden om hun volledige potentieel te benutten.

CITO-RESULTATEN

Ook in het basisonderwijs worden aan de hand van Cito-resultaten soortgelijke resultaten bereikt met de methode. Aan een Bridge HDT-project op vijf basisscholen in Amsterdam-Zuidoost deden leerlingen een schooljaar lang mee in groep zeven, waarbij ze vijf uur per week Bridge HDT ontvingen. Het RCT-onderzoek liet zien dat na een half jaar 45% van de tutorleerlingen een half niveau hoger scoort op Cito-rekentoetsen en 15% een volledig niveau hoger (bijvoorbeeld van vmbo-gt naar havo). Helaas werd dit project en dus ook het onderzoek door Covid-gerelateerde schoolsluitingen bemoeilijkt. Na een geheel jaar HDT op de reguliere wijze zouden de effecten uiteraard nog groter zijn geweest. Echter, alleen al met de effecten die na een half jaar zijn behaald, kan een belangrijk deel van de achterstanden in de rekenprestaties tussen leerlingen in Amsterdam-Zuidoost en de leer van Amsterdam worden weggewerkt.

In de VS en in Nederland lijkt HDT dus een veelbelovende interventie als het gaat om het reduceren van kansongelijkheid binnen een gemeente. Er wordt dan ook door The Bridge gewerkt aan meer op-schaalbare versies van HDT. Longitudinaal onderzoek zou nog veel meer inzichten op kunnen leveren. Het uitstromen naar

We zijn maatschappelijk kwetsbare kinderen verschuldigd om interventies in te zetten die daadwerkelijk zorgen voor meer kansen.

een hoger schoolniveau kan immers grote maatschappelijke consequenties hebben. Denk aan kansen op de arbeidsmarkt, minder criminaliteit en een grotere intergenerationale overdracht van kapitaal.

EEN NIEUWE BEWEGING

We hopen dat HDT als wetenschappelijk onderbouwde interventie inspiratie kan bieden om een beweging in gang te zetten, waarbij serieus gekeken wordt naar waar bepaalde achterstanden vandaan komen en hoe deze op te lossen zijn door de juiste, bewezen effectieve en schaalbare onderwijsinterventies. Zeker in deze tijd, waarbij kansongelijkheid verder dreigt toe te nemen en er meer onderwijsgeld beschikbaar komen, kunnen wetenschappers een belangrijke rol vervullen in de juiste besteding van gelden. Vooral de sociologie kan een bijdrage leveren door de vele theorieën die beschikbaar zijn om te zetten naar praktijkvoorbeelden, en door zowel hoogstaand kwalitatief als kwantitatief onderzoek te doen.

Binnen *communities of practice* – bestaande uit wetenschappers, uitvoerders, beleidsmakers, scholen en andere praktijkgebruikers – kan kennisdeling en verdere ontwikkeling van interventies plaatsvinden op basis van wetenschappelijk onderzoek, ook als het gaat om *best practices*. Ook hier gaat het dus weer om een mix van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethodes. We zijn maatschappelijk kwetsbare kinderen immers verschuldigd om interventies in te zetten die ook daadwerkelijk zorgen voor meer kansen. Deze manier van onderzoeken, samenwerking en verder ontwikkelen van maatschappelijke interventies kun je scharen onder de discipline van *Clinical Sociology*. Een dergelijke nieuwe beweging zal soms

vragen om initiële grote investeringen en uiteindelijk structurele geldstromen.

GEZAMENLIJKE STRIJD

Sociologen zijn bij uitstek de wetenschappers om maatschappelijke tendensen bloot te leggen en er ook oplossingen tegenover te stellen. Zeker als interventies (kosten) effectief blijken te zijn, dienen deze zorgvuldig opgeschaald te worden zodat deze interventies uiteindelijk regulier onderwijsbeleid kunnen worden. Dit is nodig om een duurzame impact te bereiken in de bredere maatschappij. Anders blijft de inzet van interventies een druppel op de gloeiende plaat.

Covid-19 was wellicht – tragisch genoeg – nodig om het maatschappelijk bewustzijn over kansongelijkheid te katalyseren en hier extra overheidsmiddelen voor vrij te krijgen. Laten we dan ook dit moment aangrijpen om de gezamenlijke strijd aan te gaan en te kiezen voor een aanpak die daadwerkelijk zoden aan de dijk zet. ✘

LITERATUUR

Not Too Late: Improving Academic Outcomes Among Adolescents. Jonathan Guryan, Jens Ludwig, Monica P. Bhatt, Philip J. Cook, Jonathan M.V. Davis, Kenneth Dodge, George Farkas et al. (2021) *No. w28531. National Bureau of Economic Research.*

High Dosage Tutoring in Pre-vocational Secondary Education: Experimental Evidence from Amsterdam. Joppe de Ree, Mario A. Maggioni, Bowen Paille, Domenico Rossignoli & Dawid Walentek (2021) *SocArXiv. March 11. doi:10.31235/osf.io/r56um.*

The Inheritors. French Students and Their Relation to Culture. Pierre Bourdieu & J.C. Passeron (1979) *Chicago: University of Chicago Press (1st ed. 1964).*